

Yargıya İntikal Eden Olaylarda Yasama Kısıtı

Habip Kocaman*

1. Giriş

Anayasanın 138. maddesi¹ son zamanlarda çokça atıf yapılan ve hatırlatılan Anayasa düzenlemelerinden biri olmuştur. Kamuoyunu meşgul eden, basının hemen her gün haber ve yorum yaptığı siyasi ve sosyal boyutlu çeşitli olayların yargıya intikali, “Mahkemelerin bağımsızlığı” başlıklı sözünü ettiğimiz Anayasa maddesine dikkatleri çekmiştir.

Boğaziçi Üniversitesinin himaye ettiği, aykırı görüşlerin baskınlığındaki Ermeni meselesi konferansı ile ilgili hızlı mahkeme kararının aşılarak konferansın gerçekleştirilmesi; Ermeni Yazar Hırant DİNK’in ve Yazar Orhan PAMUK’un yargılandıkları davaların Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik sürecini etkileyecek bir havaya girmesi; Rektörün öne çıktığı Yüzüncü Yıl Üniversitesi yönetimiyle ilgili davada Yükseköğretim Kurulu (YÖK), siyasi partiler ve sivil toplum

* Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar ve Kararlar Müdür Yardımcısı.

¹ Anayasanın 138. maddesi şu şekildedir: “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

kuruluşlarının farklı tepkileri; Mehmet Ali AĞCA'nın tahliyesi ve tekrar cezaevine dönüşündeki yargı kararlarının her adımının yoğun medya takibiyle yürümesi; Hakkari'nin Şemdinli ilçesindeki olaylar üzerine düzenlenen iddianamede Devletin güvenlik birimlerini ve görevlilerini töhmet altında bırakan ifadelere karşı kişisel-kurumsal değerlendirmeler; yargı bağımsızlığı konusundaki endişeleri de beraberinde getirmiştir.

Tüm bu olaylarda, aralarında kamu tüzel kişiliğine sahip olanların da bulunduğu kurum, kuruluş ve kişiler kendilerinden beklenen hassasiyeti göstermeyerek, sınırlarını görmeyerek veya görmemezlikten gelerek yaptıkları açıklama, haber, yorum, hatta işlem ve eylemleriyle, Anayasada açık ve net olarak düzenlenerek güvence altına alınmak istenen yargı bağımsızlığı çerçevesinde tartışmalı duruma düşmüşlerdir.

Soruşturmanın açılması ve yürütülmesiyle başlayıp, iddianameden duruşmalara, bilirkişi ve tanıklara kadar uzanan, verilen kararlar sürüp temyiz aşamasına taşan, bir başka deyişle yargılamanın tüm sürecine yayılan, doğrudan etkileme amacı taşımadığı kabul edilse bile yargıya müdahale görüntüsü veren bu durumlar karşısında Anayasanın 138. maddesinin, okumanın ötesinde anlam ve işleviyle kavranması faydalı görülmektedir.

2. Anayasa, Madde: 138

Anayasanın 138. maddesi ile genel olarak yargı bağımsızlığını sağlamaya ve güvence altına almaya yönelik hükümler getirilip yargıya müdahale engellenirken yasama ve yürütme erkleri karşısında yargının konumu pekiştirilmektedir.

Maddenin ilk fıkrasında hakimlerin görev yönünden bağımsızlığı ve hüküm tesisinin özü vurgulanmıştır.

İkinci fıkrada, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere hiçbir kişi veya kurumun müdahalede bulunamayacağı; önerme, etkileme ve yönlendirme içine giremeyeceği öngörülmüştür. İkinci fıkra yasama organını da kapsadığı halde daha ziyade yürütmeye karşı düzenlenmiş kanaati uyandırmaktadır. Bununla birlikte Devletin diğer temel organı olması ve esas itibarıyla işleyişindeki özgünlükten dolayı Meclise yönelik özel bir hükmün konulması ihtiyacı hissedilmiştir. Yargı bağımsızlığı konusunda Meclise farklı bir açılım getiren düzenleme üçüncü fıkradır.

Son fıkrada ise mahkeme kararlarının bağlayıcılığı açıklığa kavuşturulmaktadır.

138. madde hükümleri ile yargının yerleştirilmeye çalışıldığı konum, yargı karşısında yürütme ve yasama erkleri ile medya ve sivil toplumun durumu ve yargı ile ilişkileri, yukarıda değinilen belli davalar sebebiyle daha yoğun tartışılmaya başlanmıştır. Madde hükümlerinin uygulamaya yansıyacak sonuçları yorumlanırken, yargı dışı unsurlar kendileri üzerindeki sınırlayıcı etkileri yumuşatma eğilimine girebilmektedir. Kürşat BUMİN'in "138. Madde nasıl anlaşılmalı?" başlıklı köşe yazısındaki görüşleri şu şekildedir.

Bu maddenin anayasa'nın "problemlili" maddelerinden birisi olduğu apaçık. Amaç muhakkak ki, "yargı"yı diğer iki "kuvvet"in etkisinden kurtarmaktır; ama bugün görüyoruz ki bu "niyet"in sınırları çok genişlemiştir.

Anayasa tabii ki hâkimleri yasama'nın ve yürütme'nin sataşmalarından korumak istiyor. Bu husus zaten maddenin üçüncü fıkrasında (yasama ile ilgili olarak) açıkça belirtilmiş de. Bu maddeden "bu ülkede görülen davalar hakkında hiç kimse ağzını açamaz" gibi bir sonuç çıkarılması imkansızdır. İmkansızdır, çünkü o takdirde "yargı"nın başını alıp istediği yere gitmesi gibi demokrasilerde hiç mi hiç uygun kaçmayan bir âdet peyda olabilir. Böyle bir durumda yıllardır yere göğe sığdırılmayan "sivil toplum" adı verilen alandan geriye ne kalır ki? 138. Madde hâkimlere "emir ve talimat" verilemeyeceğini, "genelge" gönderilemeyeceğini, "tavsiye ve telkinde" bulunulamayacağını açıklarken, tabii ki, özellikle yürütme'yi (çünkü yasama, söylediğim gibi, maddenin üçüncü fıkrasında zaten özel olarak uyarılmış) kastediyor.²

Madde geneli üzerindeki bu bilgi ve değerlendirmeler, yazımızın temel konusu olan, yargı ile yasama organı arasına özel bir sınır koyan üçüncü fıkranın nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiği hususuna ışık tutacaktır.

3. Yasamanın Kısıtlandığı Alan

Yasama organına Anayasa ile oldukça genel bir şekilde çizilen görev ve yetki alanı çerçevesi kanunlar ve TBMM İçtüzüğüyle tamamlanmıştır. Parlamento'nun görev ve yetki alanında hukuk düzenince öngörölmüş bulunan özel sınırlamalar yasama kısıtı olarak kavramlaştırılmaktadır.³ Meclisin yapamayacağı işler hem yasama, hem de denetim fonksiyonları kapsamına girebilmektedir. Kanunla düzenlenebilecek konu ve alanların sınırı yasama yetkisinin genelliği ilkesi karşısında doktrinde tartışılmaktadır. Anayasadan kaynaklanan temel

² BUMİN, Kürşat, "138. Madde Nasıl Anlaşılmalı?", Yeni Şafak Gazetesi, 24.12.2005.

³ İBA, Şeref, *Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda)*, Ankara, 2006, s. 101.

yasama kısıtlarından birisi de yasama organının bir uyuşmazlıkta yargı yetkisinin kullanılmasına karışamamasıdır.

Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrasıyla yasama organına yargı yetkisinin kullanılması konusunda getirilen sınırlama, yargıdaki her iş veya tüm davalara ilişkin olmayıp yalnızca görülmekte olan bir davaya yöneliktir. Henüz kesinleşmemiş, yargılama süreci devam eden bir davada yargı yetkisinin kullanımı, yasamanın giremeyeceği bir alan olarak belirmektedir. Dava kesinleşince engel de kalkmış olacak, sonuçlanmış bir davada kullanılmış olan yargı yetkileri Mecliste soru veya görüşme konusu yapılabilecektir. Süre yönünden karşımıza çıkan bu hususta “görülmekte olan dava” tanımı önem kazanmaktadır. Bir davanın ne zaman görülmeye başlanmış sayılacağı ve ne zaman kesinleşmiş olacağıın netleştirilmesi gerekmektedir. Savcılık soruşturması veya idari soruşturma safhası başlangıç bakımından, Yargıtay süreci ve yargılamanın yenilenmesi imkanı kesinleşme bakımından süre şartının uç noktaları olarak görülebilir. Özellikle soruşturma aşamasının görülmekte olan dava süreci içerisinde sayılıp sayılmayacağı hususu tartışmalı gözükmektedir.

Kısıtlamaya konu yargılama yetkilerinin neler olduğunun somutlaştırılması, uygulamada karşılaşılabilecek meselelerin analizinde faydalı olacaktır. Duruşmaların açıklığından kanıtların değerlendirilmesine, tanıkların dinlenmesinden bilirkişi tespitine kadar birçok yetki bu kapsamda ilk akla gelen yargılama yetkilerindedir. Görülmekte olan davanın, kullanılan yargılama yetkileri dışında kalan yönleri,–bulduğu aşama bilgisi gibi–yasama organının ilgi alanına girebilecektir.

2006 yılı bütçe görüşmelerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurulunun 19/12/2005 tarihli 36. Birleşiminde, Bakanlığının bütçesi üzerinde söz alan Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatıyla ilgili en özgün, en önemli düzenlemenin Anayasanın 138. maddesinde bulunduğunu, son günlerdeki tartışmalara cevap olarak ifade edip maddeyi okuduktan sonra yargı yetkileri konusunda aşağıdaki değerlendirmeleri yapmıştır.

Değerli arkadaşlarım, şimdi, Türkiye’de herhangi bir ihtilaf yargının önüne geldiği zaman, dava açılıp açılmaması o konuda, doğrudan doğruya yargı yetkisiyle ilgilidir. Tutuklama veya tahliye kararı, doğrudan doğruya yargı yetkisinin kullanılmasıyla alakalıdır. O davayla ilgili olup, mahkûmiyet kararı verilmesi ya da beraat kararı verilmesi, doğrudan doğruya yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgilidir. Eğer bunlar yargı yetkisinin kullanılması değilse, o zaman nedir yargı yetkisinin kullanılması? Birilerinin gelip bunları izah etmesi lazım; ama, son zamanlarda, herkes, belli davalar sebebiyle, kendisini hâkimin, savcının yerine koydu, beraat ettirdi,

mahkûm ettirdi, sanıkları buldu, o kadar çok olaylar oldu ki şu son iki ay içerisinde...

Yasama Meclisine, görülmekte olan bir davada yargı yetkisinin kullanılması konusunda getirilen kısıtlamalar soru sorulamaması, görüşme yapılamaması ve herhangi bir beyanda bulunulamamasıdır. Soru önergesi veya diğer denetim yollarının işletilmesini amaçlayan bir önerge ile kısıtlanan alanda bilgi edinilmesi veya Parlamento denetimi gerçekleştirilmek istenmesi mümkün görülmemektedir. Aynı şekilde bir yasa önerisinin komisyondaki veya Genel Kuruldaki görüşmelerinde kısıtlanan alana girilmemeli, konuşmalarda bu sınırı aşacak görüşler açıklanmamalıdır.

Üçüncü fıkranın yukarıda açılımı yapılmak istenen sonuçları dışında kısıtlamalar getirdiği, yargıya intikal eden konuların Meclis'te ele alınamayacağı iddia edilebilmektedir. Düzenlemenin amacını zorladığı düşünülen bu yorumlarla hükmün genişletilerek öngörülme-yen sınırlamaların savunulması tereddütlere yol açmaktadır. Tarafları çoğu kez yargı dışı kurumlar olan yargı odaklı bu tartışmalar, erkler ayrılığı ve parlamenter sistemin dengeleri üzerindeki teorik yaklaşımların ötesine geçerek, kurumların kamuoyunun önünde birbirini tarttığı güç gösterisi haline gelebilmektedir. Muharrem SARIKAYA'nın, Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK'in sözlerini aktardığı "138 Uyarısı" başlıklı köşe yazısında, bu görüşün izleri görülmektedir.

Sadece Şemdinli ile ilgili değil, her olayla ilgili olarak söylüyorum. Anayasa'nın 138'inci maddesine herkes uymalı. Ama, 138'inci maddeye hukuk profesörleri dahi uymadı. "Hukuk profesörleri" ile, YÖK Başkanı Prof. Erdoğan TEZİÇ'in Van Rektörü'nün tutuklanmasına dönük sözlerini kastettiği anlaşılıyordu.

"Şemdinli" ile ilgili olarak da Meclis Araştırma Komisyonu'nun kurulmasına gönderme yaptığı, Anayasa'nın 138'inci maddesi okunduğunda görülmüyordu.

...

Oysa, Anayasa hükmünün her kelimesi önceki gün yasama meclisi'nde; yani TBMM'de yok sayılmış, hatta komisyon dahi kurulmuştu.

...

Nitekim, AK Parti milletvekili Anayasa Komisyonu üyesi Ertuğrul YALÇINBAYIR da dün açıkça bunu dile getirdi: "Meclis görüşülmekte olan dava hakkında 'yargı yetkisini' kullanamaz. Oysa, dün (önceki gün) komisyon ile ilgili meclis'teki görüşmelerde konuşmacılar Anayasa'nın 138'inci maddesini açıkça ihlal ettiler."

YALÇINBAYIR'a göre, kurulan komisyon Şemdinli'de yaşanan olayların nedenini dahi sorgulayamaz, araştıramaz. Ancak, "olaya girmeden

ve yaşananlar ve karışanlar hakkında soru dahi sormadan”, hangi sosyal ve ekonomik sebeplerle terörün geliştiğine ilişkin araştırma yapabilir, onun ötesine geçemez.”⁴

SARIKAYA'nın Şemdinli olaylarını araştırmak üzere kurulan Meclis Araştırması Komisyonu ile ilgili gerek kendi değerlendirmelerine, gerek aktardığı görüşlere katılmak güçtür. SARIKAYA, bir başka yazısında⁵, Şemdinli olayları hakkında Van Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianameden türetilen krizin sorumlusu olarak Araştırma Komisyonunu göstererek Anayasaya aykırılık iddialarını sürdürmüştür. Şemdinli İddianamesinde, Komisyonun dinlediği bir işadaminin bir kuvvet komutanıyla ilgili iddialar da içeren ifadesine yer verilmiş olması yüzünden Başsavcının ardından Meclis Araştırması Komisyonu da boy hedefi olmuştur. Komisyon ve Başsavcılık üzerinden yasama ve yargının yetkileri ile ilişkilerindeki yöntem ve hukuki şekil unsurlarının tartışılması, güvenlikle ilgili bu önemli olayların yorumlanmasına tercih edilmiştir. Oysa Meclis Araştırması Komisyonu, olaylar üzerinde yargı organlarınca yürütülen çalışmalarla, kullanılan yetkilerle ilgilenmemiş, yalnızca İçtüzüğü verdiği yetkiler çerçevesinde kendi kural ve yöntemleriyle araştırma ve inceleme yapmaya çalışmıştır.

Meclis araştırması gibi önemli bir parlamento denetimi faaliyetinin Anayasaya aykırılığı iddiasına dayanak yapılan söz konusu hükmün anayasa hukukumuzda nasıl girdiğine bakmak faydalı olacaktır.

4. Düzenlemenin Geçmişi

4.1. 1961 Anayasası

Hükmün tarihi gelişimine bakıldığında ilk olarak 1961 Anayasasında düzenlendiği görülmektedir. 1961 Anayasasının 132. maddesinin üçüncü fıkrasında söz konusu hüküm birinci cümle olarak yer almıştır. Aradaki tek fark, çift meclisli yasama organı söz konusu olduğundan “yasama meclisleri” şeklinde çoğul ifade kullanılmasıdır.

Maddenin Anayasa Komisyonunca kabul edilen ve Temsilciler Meclisinde görüşülen halinde “*yargı yetkisinin kullanılmasında ile ilgili*” ibaresi bulunmamakta idi. Temsilciler Meclisinde iki kez görüşüldükten sonra Milli Birlik Komitesinin (MBK) önüne gelen Anayasa metninin buradaki görüşmesinde Vehbi ERSÜ, etki edilecek hususun yargı yetkisinin kullanılması olduğunu belirterek söz

⁴ SARIKAYA, Muharrem, “138 Uyarısı”, Sabah Gazetesi, 25/11/2005.

⁵ SARIKAYA, Muharrem, “Aykırı Komisyon”, Sabah Gazetesi, 8/3/2005.

konusu ibarenin eklenmesini önerir. Selahattin ÖZGÜR, önerinin yerinde olduğunu, açık olmasında fayda bulunduğunu, mevcut haliyle “bünyevi sakınca” doğabileceğini belirtir. Önerilen değişiklik oylanarak kabul edilir. MBK’da değiştirildiği için Temsilciler Meclisinin maddeyi bir daha görüşmesi sırasında Başkan, Komisyonun “redaksiyon bakımından eklenen” ibareyi uygun bulunduğu ilişkin görüşünü açıklar.⁶ Üzerinde söz talebi bulunmayan madde oylanarak kabul edilir. Eklenen bu ibare hükmün yorumlanmasında dikkate alınması gereken temel nokta olmalıdır. MBK bu ibareyi eklemekle yasağın kapsamını daraltarak, genel olarak dava konusunda değil, davada yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin soru, görüşme ve açıklamada bulunulmasını yasaklamıştır.⁷

Madde gerekçesine bakıldığında⁸, fıkranın tanzim ettiği hususların açık olduğu belirtilerek herhangi bir bilgi verilmediği görülecektir. Maddenin ikinci fıkrasıyla ilgili gerekçe kısmında,

... Hiçbir organ, makam, merci veya kişi tarafından “yargı yetkisinin kullanılmasında” hakimlere ve mahkemelere müdahale edilememesi esası da yargı görevinin bağımsızlığı prensibinin neticelerindedir. Ancak buradaki ölçü “yargı yetkisinin kullanılması” ile nazara alınmalıdır.

ifadeleri yer almıştır. Ölçünün yargı yetkisinin kullanılması olduğu vurgusu, aynı noktada sınırlama öngörülen Yasama Meclisi için de geçerli olmalıdır.

4.2. Temsilciler Meclisinde Dile Getirilen Görüşler

1961 Anayasasının Temsilciler Meclisindeki birinci görüşmesinde 132. madde tartışılırken Parlamento için öngörülen bu sınırlama üzerinde üyelerin aktardığı görüşler⁹ dikkat çekicidir.

Üyelerden Kamil BAŞARAN, görülmekte olan dava denilmesi suretiyle, hazırlık ve ilk soruşturma aşamasında olan işlerde işlemlere müdahale edilebileceği gibi bir anlam çıktığından adli makamların el koymasından itibaren kısıtlama getirilmesini önerir.

Ahmet BİLGİN, üçüncü fıkranın net olmadığını, yasama meclisleri için kısıtlanan hususların yasama meclisleri dışına da teşmil edilmesi, meclisler

⁶ ÖZTÜRK, Kazım, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Cilt III, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1966, s. 3513-3514.

⁷ ONAR, Erdal, *Meclis Araştırması*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 419, Ankara, 1977, s.101.

⁸ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 3479.

⁹ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 3480-3514.

dışında da soru sorulamaması ve beyanat verilememesi gerektiğini, böylelikle fıkranın açıklığa kavuşmuş olacağını ifade eder.

Sait ERDİNÇ, yürürlükteki Anayasaya göre yargı yetkisi konusunda bazı sorular sorabildiklerini; bu imkanın ellerinden alınmasının doğru olmadığını belirterek, bir davanın aşaması veya içeriği hakkında bilgi edinilebilmesi, hakimlerden açıklama istenebilmesi, hakimlerin yetkilerini kötüye kullandıklarında sorunun Meclise taşınabilmesi gerektiği şeklindeki görüşlerini sert ifadelerle aktarır.

Fehmi ALPASLAN, devam eden davanın bir yasama organı üyesince soru kurumuyla Meclis kürsüsüne getirilmesinin hakimlinin bağımsız kişiliğine tümüyle müdahale olacağını, maddenin değiştirilmemesi gerektiği görüşünü açıklar.

Fahri BELEN, mahkemelerin bağımsızlığı bakımından yerinde olan hükmün aleyhinde görüşlere de hak verdiğini, hakimlerin melek olmadığını, Meclisin denetim görevinin bu derece sınırlanmaması gerektiğini, bir orta yol bulunmasının uygun olacağını dile getirir.

Atalay AKAN, düzenlemenin konulmasındaki amacın davaların görülmesi sırasında hakimlerin hiçbir etki altında kalmamalarını sağlamak ve aynı zamanda mahkemelerin prestijini korumak olduğunu belirttikten sonra dava aşamasına temyiz dahil olup olmadığını, hükmün kesinleşmesine kadar gidip gitmeyeceğini sorar.

Tekrar söz alan Sait ERDİNÇ, soru konusundaki uygulamada, hakimlinin kararını etkileyecek içerikte esaslı bir soru sorulmadığını, ellerindeki yetkinin alınarak yolun tamamen kapatılacağını söyler.

Mehmet HAZER, soru sormanın siyasi görüşme yollarından biri olduğunu, idarenin ve yargının hizmetleriyle ilgili olabileceğini, ama görülmekte olan bir davada mahkemeyi etkilememek gerektiğini ifade eder. Soru soranın maddenin dar anlamı içinde hareket etmeye zorunlu olduğunu, sorunun yalnızca davanın açılıp açılmadığına ilişkin olabileceğini, davanın görülmesi hakkında soru sorulamayacağını, bu madde ile siyasi görüşmenin bir yolunun kapatıldığını, aslında hükmün davanın esasını etkilemeyecek şekilde soru sormaya uygun olduğu şeklinde anlaşılması, yorumlanması ve uygulanması gerektiğini, yoksa toplumun bir denetim imkanından mahrum kalacağını dile getirir. Bir üyenin Meclis dışına da soru sorma kısıtı getirilmesi gerektiği görüşüne cevap olarak, yasama organı dışında soru kurumu hatırlamadığını söyleyerek yalnızca yasama organı aracılığıyla soru sorulabileceğini belirtir.

Mehmet Ali KUMBASAR, 132. maddede hakimlere geniş şekilde güvence verildiğini, sonra da soru sorulamayacağını öngörülüğünü, "basına ve

vatandaşlara kan kusturan” savcılarının, bu şekilde davranan hakimlerin hala işbaşında bulunduğunu, bu gibi adamların yaptıklarına karşı soru bile soramayacak, asli görevlerinden birisini yapamayacak olmalarını anlayamadığını belirtir.

Düzenlemenin bazı üyelerce şüpheyle karşılanması, netleştirilememesi ve sürekli Komisyondan açıklama talep edilmesi üzerine Anayasa Komisyonu Sözcüsü Nurettin ARDIÇOĞLU söz alır. Yasama meclisleri için öngörülen kısıtlamanın Meclis haricine de geçerli kılınması görüşüne karşılık olarak, ikinci fıkrada yer alan hiçbir kimsenin mahkemelere ve hakimlere yargı yetkisinin kullanılmasında müdahale ve etkide bulunamayacağı hükmünün bu istemi karşıladığını belirtir. Görülmekte olan dava bakımından süre sorunu üzerinde, temyiz aşamasına ve hüküm kesinleşinceye kadar kısıtlamanın söz konusu olduğunu, başlangıç noktasında ilk soruşturma aşamasının da buna dahil olduğunu ifade eder. Komisyon Sözcüsü devamında hiçbir soru sorulamayacağı düşüncesinin yanlış olduğunu, davaların görülmesine ilişkin ve karara etki edici nitelikte soru sorulamayacağını, yoksa bir hakimin gördüğü davada suistimal yapmasının, bir davanın aşamasının soru konusu olarak Meclise getirilebileceğini, ancak derinleştirilemeyeceğini belirtir.

Bu açıklamalar üyelerin zihinlerindeki belirsizliği tam olarak gidermediği gibi yeni soru işaretleri de doğurur. Mehmet HAZERDAĞLI, metnin ruhuna karşıt olarak bazı soruların sorulabileceğinin denildiğini, dava aşaması hakkında soru sorulabileceğinin söylendiğini, ifadelerin tutanağa geçmesiyle sorunun çözülmediğini, amacın hakimleri kararlarında etki altında bırakacak anlamda açıklamaların yapılmaması olduğunu, bu nedenle bir değişiklik önergesi vererek görülmekte olan dava hakkında davanın sonucunu etkilemeyecek soru sorulabileceği ve görüşme yapılabileceğini öngördüğünü ifade eder.

Hızır CENGİZ, davanın sonucunu etkileyip etkilemeyeceğini kimin, nasıl takdir edeceğini sorarak bu görüşe karşı çıkar. Ayrıca görülmekte olan davada sürelerin uç noktalarının neler olduğuna ilişkin açıklamalarda bulunur. Gizli olan ilk soruşturma aşamasından itibaren hüküm kesinleşinceye kadar davanın görülüyor sayılması gerektiğini ifade eder.

Komisyon adına söz alan Amil ARTUS, düzenlemenin yargının Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce görüleceğine ilişkin Anayasanın 7. maddesinin uygulamasından ibaret bulunduğunu, Devlet içinde Devlet yaratmadıklarını, hakimlerin yargı fonksiyonu dışında kalan faaliyetleri ve adalet işlerinin genel anlamda yönetimi ve yönlendirilmesi hakkında her zaman yasama meclislerince soru sorulabileceğini, düzenleme ile görülmekte olan bir davayı şu veya bu şekilde etki altında bırakacak birtakım müdahalenin yapılmamasının

amaçlandığını, yumuşak da olsa kuvvetler ayrılığı ilkesinin benimsendiğini savunur. Çeşitli örnekler kapsamında, sanığın tutuklanıp tutuklanmayacağını sorulamayacağını, verilmiş bir ceza için yeterlilik yorumuna gidilemeyeceğini belirtir. Süre tartışmalarına da değinerek adalete intikalinden temyiz aşamasının sonuna, dava kesinleşinceye kadar görülmekte olan davanın söz konusu olduğunu, hazırlık soruşturmasının, son soruşturmanın, mahkeme önündeki sorguların bunun içine girdiğini açıklar.

Ahmet BİLGİN, açıklamalardan tatmin olmamış olacak ki, Meclis dışında soru sorulabileceği görüşünde ısrar ederek Meclis içinde ve Meclis dışında şekilde ifadenin değiştirilmesi istemini tekrar eder.

Şahap KİTAPÇI, Komisyon adına konuşan üyelerin, çeşitli noktalarda verdikleri örneklerle çok yanlış uygulamalara, yargı organlarının bağımsızlığı ile hakim güvencesinin zedelenmesine yol açacaklarını, hangi soruların sorulup hangilerinin sorulamayacağı şeklindeki bir ayırımın çok tehlikeli olacağını, baktığı davanın kürsüye gelebileceğini düşünen hakimlerin soruya maruz kalma endişesi ile karşı karşıya bırakılacağını ifade eder.

Komisyon Sözcüsü Nurettin ARDIÇOĞLU tekrar söz alarak düzenlemenin gayet açık olduğunu, görülmekte olan davanın sonucunu etkileyecek soru sorulamayacağını, ama bunun adalet işleri hakkında soru sorma hakkının Meclisten alındığı anlamına gelmediğini, görülmekte olan dava için de bir üyenin kesinleşinceye kadar şeklinde ilave önerisini gereksiz bulduğunu, temyiz aşaması sonuna kadar görülmekte sayılacağını belirtir.

Mehmet ÖZBAY, soru kurumunun yasama faaliyetinde önemine değinerek mahkemenin sonucunu etkileyecek nitelikte soru sorulamayacağı şeklinde düzenlemenin değiştirilmesini veya maddeden çıkarılmasını önerir.

Görüşme tutanaklarından özetlenen yukarıdaki görüşlerden, üyelerin getirilen sınırlamanın neyi kapsadığı, nasıl uygulanacağı noktalarında farklı algılamalara sahip olduğu, düzenlemenin isabeti hususunda tereddütlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

5. İlgili Anayasa Mahkemesi Kararı

Anayasa Mahkemesi, 1970 yılında, üzerinde durduğumuz hükümden çıkarılacak sonuçlara ışık tutacak bir karar vermiştir. Söz konusu karara esas teşkil eden olay, Başbakan ve Isparta Milletvekili Süleyman DEMİREL hakkında vazifeyi suiistimal suçundan Anayasa'nın 90. maddesine göre Meclis soruşturması

açılması istemiyle iki milletvekilinin verdikleri önergenin TBMM Birleşik Toplantısında okunarak TBMM Birleşik Toplantı İçtüzüğü'nün 14. maddesi uyarınca; 13 sayılı Soruşturma-Hazırlık Komisyonu seçilmesi ile başlamıştır.

Bu komisyonun üç üyesince, bir gazete hakkında Başbakanın şikâyeti üzerine açılmış bir dava bulunduğu, Soruşturma-Hazırlık Komisyonunun incelediği konu ile mahkemede açılan dava konusunun bir olduğu, Hazırlık Komisyonunun düzenleyeceği rapor üzerinde görüşme açılmasının Anayasanın 132. maddesinin üçüncü fıkrasına aykırı bir durumu oluşturacağı ileri sürülerek Meclis Soruşturması Hazırlık Komisyonu çalışmalarının mahkeme kararının kesinleşmesini de içine alacak bir süreye kadar durdurulması istemiyle 15/4/1970 günlü bir önerge verilmiş ve önergenin 29/4/1970 günlü 10. birleşimde kabul edilmesi üzerine kararın İçtüzük düzenlemesi niteliğinde olduğu ve Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle konu Anayasa Mahkemesine taşınmıştır.

Anayasa Mahkemesinin 1970/25 Esas Numaralı iptal kararında konumuzla ilgili olarak

Anayasa'nın yasakladığı; yasama meclislerinde, görülmekte olan bir dâva hakkında veya yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulması, görüşme yapılması veya beyanda bulunulması değildir. Üçüncü fıkra hükmü yalnızca görülmekte olan bir dâva hakkında yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulmasını, görüşme yapılmasını ve beyanda bulunulmasını yasaklamaktadır. Bir başka deyimle yasama meclislerindeki görüşmelere üçüncü fıkra ile konulan kısıtlama, sadece "Belirli bir davada kullanılan yargı yetkisi" ile sınırlıdır...

Öte yandan hükmün getirilmesiyle güdülen erek de ortadadır. Kurucu Meclis, geçmişin olaylarını gözönünde bulundurarak yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere müdahale edilememesi ve mahkemelerin bağımsızlığının korunması üzerinde titizlikle durmuş ve üçüncü fıkranın birinci cümlesi hükmüyle yasama meclislerindeki görüşmelerin, soruların ve beyanların bir dâvada kullanılan yargı yetkisini etkilemesini önlemiştir. Güdülen ereğin sınırı budur ve böyle bir hükümle yasama meclislerinin anayasal görev ve yetkilerinin aksamasına ve engellenmesine yol açılması düşünülmemiştir; düşünülebileceği tasavvur edilmiştir. Anayasa ilkelerinin tek tek ve bir bütün olarak ele alınması halinde varılacak sonuç bu gerçeği derhal ortaya koyar.

... Anayasa, uyumlu bir bütündür. Bir bölüm hükümlerinin, öteki hükümlerini işleme duruma getirmesi veya işlemlerini aksatması düşünülemez. Mahkemelerin bağımsızlığını korumak üzere konulmuş bir hükmün Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir anayasal denetim yetkisini ve adli görevini engelleyebileceği hukukça savunulabilir bir görüş değildir. Mahkemenin bakmakta olduğu dâvanın konusu ile Meclis Soruşturmasına

konu olan iddia arasında bir ilişki bulunabilir. Ancak mahkemenin o dâvada kullandığı yargı yetkisi ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Meclis Soruşturması yetkisini kullanması arasında usul, erek, sonuç ve nitelik bakımından açık ve kesin ayrımlar vardır. Bu iki alan arasında bir tedahül, bir sınır karışması söz konusu olamaz. Onun içindir ki böyle bir durumda mahkemenin bakmakta olduğu dâvada kullandığı yargı yetkisiyle ilgili soru sorulmasına, görüşme yapılmasına, beyanda bulunulmasına yer vermeden Meclis Soruşturması konusunun görüşülmesi mümkün olduğu gibi, mücerret Meclis Soruşturması konusu ile dâva konusu arasında herhangi bir ilişki bulunması, Meclis Soruşturması üzerindeki görüşmelere mahkemenin bakmakta olduğu dâvada kullandığı yargı yetkisiyle ilgili soru, görüşme ve beyan niteliğini kazandırmaz...

ifadeleri yer almıştır.¹⁰

Anayasa Mahkemesi, yargıya müdahale yollarını kapatmayı ve yargı bağımsızlığını sağlamayı amaçlayan bir hükmün yine Anayasada düzenlenmiş bir parlamento denetim yolunun işletilmesini önleyecek şekilde uygulanamayacağına karar vermekle, aynı konunun hem Meclisin hem de yargının önünde olabileceğine işaret etmiştir.

Yüksek Mahkemenin yıllar önce verdiği bu aydınlatıcı karara rağmen, yargıya intikal eden bir konuda Meclisin anayasal yetkilerini kullanıp kullanamayacağı, mesela araştırma yapıp yapamayacağı tartışılmaktadır. Fikret BİLA; Milliyet Gazetesindeki köşesinde¹¹, Şemdinli olayları üzerine kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun çalışmalarını şüpheyle karşılamış olacak ki Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK'e şu soruları sorar:

Komisyonun devam eden bir davada sanıklarla görüşmesi, ifade alması yasama denetimi niteliğinde midir yoksa yargısal bir faaliyeti midir? Diğer bir deyişle, yasamanın yargıya müdahalesi midir? Meclis araştırma komisyonları yargıya intikal etmiş bir konuda görevini sürdürmeli midir? Yoksa, konu yargıya intikal edince görevleri sona mı ermelidir?

Adalet Bakanı yazara, konunun tartışmalı olduğunu, Meclisin bu tarz araştırma faaliyetlerini Anayasaya aykırı görenler olduğu gibi uygun bulan hukukçuların da bulunduğunu ifade ettikten sonra, geçmişteki bazı Meclis araştırmalarını örnek vererek açıkladığımız Anayasa Mahkemesi kararına da değinir.

Yargıya intikal ettiği halde faili meçhul cinayetler, Susurluk davası, Uğur Mumcu davası, İSKİ davası, deprem felaketi ve Veli Göçer davası, Mercüme davası gibi konularda Meclis araştırma komisyonu kurulmuş ve çalışmalarını sürdürmüş. Anayasa Mahkemesi de 1970'te devam eden

¹⁰ Bakınız, Anayasa Mahkemesinin E.1970/25, K.1970/32, 18.6.1970 sayılı kararı.

¹¹ BİLA, Fikret, "Çiçek: Komisyonların Yetkileri Netleşmeli", Milliyet Gazetesi, 29/3/2006.

bir davayla ilgili olarak Meclis'te genel görüşme yapılmasını engelleyen İç Tüzük maddesini iptal ederek görüşmeye olanak tanımış.

Tartışmaların önlenmesi ve hukuki belirsizlik havasının dağıtılmasında, artık kökleşmiş Meclis uygulamaları ve Anayasa Mahkemesinin kararı yeterli görülmediğinden olsa gerek, konunun açılımının yapılması ihtiyacını hisseden Adalet Bakanının şu önerisiyle yazı sona erer:

Bu tartışmaları sonlandırmak ve güçler ayrılığı ilkesini tartışmasız uygulayabilmek için yeni bir düzenleme yapılabilir. Meclis komisyonlarının yetkileri, çalışma usulleri daha net hale getirilebilir. Anayasa'da ve iç tüzükte bu yönde bir çalışma yapılabilir.

6. Örnek Uygulamalar

Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrasının uygulamasında TBMM'de karşılaşılan bazı durumlar aşağıda özetlenmiştir:

– 12. Dönemde, İstanbul Milletvekili Oğuz ORAN'ın Cumhuriyet Gazetesi Yazışleri Müdürünün tevkifi olayına ilişkin Adalet Bakanından (6/507) esas numaralı sözlü soru önergesi, Millet Meclisi Başkanlık Divanının 17/1/1963 tarih ve 32 numaralı kararıyla 1961 Anayasasının 132. maddesine aykırı olması sebebiyle gündeme alınmamıştır.¹²

– 13. Dönemde, Millet Partisi Grubu adına Yozgat Milletvekili İsmail Hakkı AKDOĞAN'ın "Orgeneral Cemal TURAL'ın Milli Savunma Bakanına yazdığı resmi yazı ile Mr. JOHNSON'ın mesajının basına intikali" konusunda bilgi edinmek üzere Meclis araştırması yapılmasına dair önergesi görüşülürken, Adalet Partisi Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Muhittin GÜVEN, yargı organınca kovuşturulan bir konuda Meclis araştırması istenemeyeceğini ileri sürmüştür.¹³

– 14. Dönemde, Cumhuriyet Senatosunda, Denizli Üyesi Hüseyin ATMACA'nın, Kayseri'de öğretmenlere yapılan saldırıya ilişkin araştırma isteyen önergesinin görüşüleceği 14/1/1970 tarihli 25. Birleşimde, Bilecik Senatörü Orhan TUĞRUL'un olay hakkında Kayseri 1. Asliye Ceza Mahkemesinde dava açıldığından Anayasanın 132. maddesine göre üzerinde görüşme yapılamayacağını öne süren önergesi Genel Kurulca benimsenerek konu gündemden çıkarılmıştır. Önergeye karşı İstanbul Senatörü Ekrem ÖZDEN aşağıdaki sözleri sarf etmiştir:

¹² TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü Denetim Bürosu Arşivi.

¹³ ONAR, *a.g.e.*, s. 100.

Bir mesele adliyyeye intikal ettiği zaman deliller şöyledir, böyledir, hakim tevkif kararı vermesi lazımken vermemiştir, Bu adam suçludur, şu adam suçlu değildir. Diye bizatihi mahkemenin, adaletin hakkına ve hukukuna yetkisine taalluk eden meseleleri münakaşa ettirmemek, yasama meclislerini bundan tamamen tenzih etmek ve adalet mekanizmasının üzerine, hakimin vicdanı üzerine, herhangi bir tesir yapılmamasını temin maksadına matuftur bu maddeler. Yoksa meselenin siyasi tarafını, meselenin cemiyete taalluk eden tarafını konuşmak için kanunda hiçbir nehiy yoktur.

...

Hakimin, mahkemenin yetkisine taalluk eden işlere temas edilmez. Fakat bunun haricinde, Hükümete taalluk eden siyasi mesuliyetler bu kürsülerde görüşülür.¹⁴

– 18. Dönemde kamuoyunda “Horzum Olayı” olarak bilinen konuda Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerenin TBMM Genel Kurulunun 22/11/1989 tarihli 36. Birleşimindeki görüşmesinde, Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Güneş TANER, Adalet Bakanının kendisine ilettiği bir nottan söz ederek, görüşülen konuda bir Meclis araştırması komisyonu kurulmasının Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrası hükmüne aykırı olacağını öne sürmüştür. Aynı görüşmede önerge sahiplerinden, Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) sözcüsü İçel Milletvekili D. Fikri SAĞLAR, Anayasa Mahkemesinin yukarıdaki kararına atıfta bulunarak olayı Mecliste görüşmede Anayasaya aykırı herhangi bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmiştir. SAĞLAR

Amaç, yargıyı etkiden uzak tutmaktır, TBMM'nin siyasi denetim yetkisinin kısıtlanması amaçlanmamıştır.

demıştır.

– 19. Dönemde, ilgili kararda imzaları bulunan bakanlar ile eski Başbakan Yıldırım AKBULUT ve Bayındırlık ve İskan eski Bakanı hakkında bir Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerenin, Danıştay'da görülmekte olan bir davayla aynı konuyu içerdiğinden, TBMM'de görüşülmesinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle, Anavatan Partisi (ANAP) Grup Başkanvekilleriince 13/2/1992 tarihinde TBMM Başkanlığına verilen bir dilekçe ile önerenin işleme konulmaması talep edilmiştir. TBMM Başkanlığının cevabında,

Anayasanın 138'inci maddesinin 3'üncü fıkrası ile Yasama Meclisinde yapılacak görüşmelere getirilen kısıtlama, görülmekte olan bir davada “Yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili olmak kaydıyla sınırlıdır.

¹⁴ ONAR, a.g.e., s. 99-100.

denilmiş, devamında Anayasa mahkemesinin yukarıdaki kararına atıf yapılarak, mahkemelerin bağımsızlığını koruma amacına yönelik bir hükmün TBMM'nin yasama ve denetim fonksiyonlarını aksatma ve engellemeye varabilecek bir amaç taşımasının mümkün olamayacağı vurgulanmıştır.

– 19. Dönemde, faili meçhul siyasi cinayetler konusunda kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun Genel Kurulda görüşülemeyen raporunda¹⁵, ilk bölüm Meclis araştırması komisyonlarının görev ve yetkilerine ayrılmıştır. Bu bölüm altında araştırma isteminin kapsamına değinilirken Devlet sırları ve ticari sırlarla birlikte yargı organına intikal eden konularda Meclis araştırmasının durumu da ele alınmıştır. Yargıya intikal eden olaylar üzerinde yapılacak Meclis araştırması ile ilgili değerlendirmede, dipnotta ayrıntılı bilgi için kaynak gösterilen Erdal ONAR'ın “Meclis Araştırması” adlı eserinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Raporun bu bölümünde alçakgönüllü bir irdelemeyle aşağıdaki görüşler açıklanmıştır:

Herhangi bir olayda, yargı organı kovuşturmaya başlamış ise bu organı etki altında bırakmamak için, kovuşturma sonuçlanmadan, bir Meclis araştırmasının yapılmaması gerektiği düşünülebilirse de Meclis araştırması suçluları saptamak gibi yargısal nitelikten sonuçlar elde etmeye yönele-meyeceğinden yargı organının vereceği kararlar üzerinde bir etkisi de söz konusu olamaz. Bu nedenle de bir olayın yargı organına intikal etmesi aynı olayın siyasal yönlerinin incelenmesi amacıyla bir Meclis araştırması yapılmasına engel olmamalıdır.

– Benzer, daha doğrusu büyük ölçüde bu rapordan alıntılanan bir değerlendir-me de 20. Dönemde Uğur MUMCU cinayetinin açıklığa kavuşturulması ama-cıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun raporuna girmiştir.¹⁶ Raporda, Anayasa hükmünün Temsilciler Meclisindeki görüşmelerinde de tam olarak cevaplandırılmamış şu soru da yer almıştır:

“Savcılıklarca hazırlık soruşturması yapılmakta olan veya yapılan, ancak dava açılmamış bir husus bu kapsamda mütalaa edilebilir mi?”

– 20. Dönemde, Refah Partisinin (RP) Süleyman MERCÜMEK'le bağlantı-larının ve maddî ilişkilerinin araştırılarak, iddia edilen hukuk dışı malî kaynakla-rının tespiti amacıyla verilmiş olan Meclis araştırması önergesinin görüşme günü konusunda getirilen grup önerisinin TBMM Genel Kurulunun 7/5/1996 tarihli 48. Birleşimdeki görüşmesinde aleyhte söz isteyen Erzurum Milletvekili Lütü ESENGÜN, konunun Yargıtay aşamasında bulunduğu bilgisini vererek

¹⁵ TBMM, Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, S. Sayısı: 897, s. 10-11.

¹⁶ TBMM, Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, Dönem: 20, Yasama Yılı: 2, S. Sayısı: 344, s. 8.

Anayasanın 138. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarını okuduktan sonra Meclisin araştırma önergesini görüşmesinin Anayasaya aykırı olacağını öne sürmüştür. Dava bitmeden Genel Kurulda ve komisyonlarda görüşme yapmanın Anayasaya aykırılığını iddia eden ESENGÜN'e sataşma yoluyla RP Grubunun verdiği soruşturma önergesi kastedilerek TOFAŞ olayında yargı kararının olup olmadığı sorulmuştur.

– 20. Dönemde, Gazeteci Metin GÖKTEPE cinayetini araştırmak amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonu, 16/5/1996 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderdiği yazıda, olayın yargıda olduğunu öne sürerek Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrasına dayanarak Komisyon çalışmalarına son verilmesinin kararlaştırılmış olduğunu bildirmiştir. TBMM Başkanlığı Komisyona verdiği cevapta Anayasa Mahkemesinin sözü edilen kararına atıfta bulunarak yukarıdaki değerlendirmeleri yinelemiş, Komisyonun TBMM’ce verilen bir görevden kaçınamayacağını ve görevin sonuçlandırılması gerektiğini bildirmiştir.¹⁷

– 20. Dönemde, yasadışı örgütlerin Devletle olan bağlantılarının ve Susurluk’ta meydana gelen kazanın araştırılması amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun Raporunda, Komisyonun bilgisine başvurduğu İçişleri eski Bakanı Mehmet AĞAR’ın, hakkında ortaya atılan iddialarla ilgili olarak mahkemelere intikal etmiş konular olması ve Anayasanın 138. maddesi gereği bilgi vermesinin mümkün olmadığını ifade ettiği görülmektedir.¹⁸ Ayrıca, raporun imza sayfasında Van Milletvekili Mahmut YILBAŞ ile Tekirdağ Milletvekili Nihan İLGÜN, imzalarının altına aşağıdaki şerhi düşmüşlerdir:¹⁹

Raporun esasına katılmakla birlikte; değerlendirme bölümünde Anayasanın 138’inci maddesinin 2’nci ve 3’üncü fıkralarına aykırı ve kesin kanaat ifade eden hususlara katılmıyorum.

Yine Raporda, Aydın Milletvekili Sema PİŞKİNSÜT, yazdığı muhalefet şerhinde, Komisyonun yasadışı örgütlerle siyasetçiler arasında bağlantılar belirlemişse bunun açıkça yazılması gerektiğini belirterek

Raporun sonundaki “biz suçlamıyoruz ama DGM iddianamesi ve fezleke böyle düzenlenmiş, zaten suçlayamayız, çünkü olay yargıya intikal etmiş, Anayasanın 138’inci maddesi var” anlayışı, Komisyonumuzun kuruluş nedenini anlamsız kılmaktadır.

demektedir.²⁰

¹⁷ TBMM, Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü Denetim Bürosu Arşivi.

¹⁸ TBMM, Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, Dönem: 20, Yasama Yılı: 2, S. Sayısı: 301, s. 301.

¹⁹ TBMM, Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, Dönem: 20, Yasama Yılı: 2, S. Sayısı: 301, s. 319.

²⁰ TBMM, Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, Dönem: 20, Yasama Yılı: 2, S. Sayısı: 301, s. 351.

– 21. Dönemde, Kahramanmaraş Milletvekili Avni DOĞAN'ın, iki basın mensubunun gözaltına alınmasına ilişkin Adalet Bakanından (6/259) sözlü soru önergesini, TBMM Genel Kurulunun 19/1/2000 tarihli 49. Birleşiminde cevaplandıran Adalet Bakanı Hikmet Sami TÜRK, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca yürütülen hazırlık soruşturmasının devam ettiğini belirterek, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca önergedeki sorulardan yalnızca birisine cevap vermiştir.

– 21. Dönemde, TBMM Genel Kurulunun 22/6/2000 tarihli 115. Birleşiminde Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı Necati ÇELİK, kendisi hakkında kurulan Meclis Soruşturması Komisyonu raporu üzerinde yaptığı konuşmada, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarını okuduktan sonra, hakkındaki soruşturmanın konusu olan SSK personel alımı sınavındaki şaibe iddialarını Teftiş Kurulu Başkanlığına inceletmemiş olmasının gerekçesini, yargıya intikal ettirilen sınavla ilgili soruşturma emri vermenin yargıya müdahale sayılacağı şeklinde açıklamıştır. Yasama Meclisi ile ilgili bir hükmün, yürütme içerisindeki bir eylemsizliğin nedeni olarak gösterilmesi ilginç bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

– 21. Dönemde, Bayındırlık ve İskan eski Bakanı Koray AYDIN hakkında, bakanlığı döneminde usulsüzlük ve suiistimallere yol açtığı iddiasıyla Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önergenin TBMM Genel Kurulunun 29/11/2001 tarihli 28. Birleşimindeki görüşmelerde İstanbul Milletvekili Nazif OKUMUŞ, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı Necati ÇELİK'in yukarıda belirtilen konuşmasında Anayasanın 138. maddesine yaptığı vurguyu ve ÇELİK'e Fazilet Partisi (FP) Grubunun verdiği desteği hatırlatarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığındaki yolsuzluk iddialarının da yargıya intikal etmiş olması nedeniyle Meclis soruşturmasına konu olamayacağını öne sürmüştür. Koray AYDIN da konuşmasında Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrasını okuyup Anayasaya aykırılık uyarısı yapmayı ihmal etmemiştir.

– 22. Dönemde, Samsun Milletvekili Musa UZUNKAYA ve bazı milletvekillerinin, (10/7) esas numaralı, belli bir marka ve model yolcu otobüslerinin karıştığı kazaların araştırılması amacıyla verdiği Meclis araştırması önergesinin gerekçesinde, üretici otobüs firması yetkililerine yönelik olarak haklarındaki giyabi tutuklama kararının yerine getirilmesini engelledikleri, bilirkişi heyetlerine baskı uyguladıkları, Yargıtay aşamasında lehte karar çıkarmak için devreye girdikleri ve mahkeme hakiminin verdiği karardan dolayı Mardin'in Dargeçit İlçesine tayin edildiği iddiaları yer almıştır. Önergede araştırılması talep edilen iddialara muhatap şirket 19/12/2002 tarihinde TBMM Başkanlığına bir yazı

göndererek konuyla ilgili ceza ve hukuk davalarının görülmeye devam ettiğini belirterek önerenin Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrası hükmüne aykırı olduğunu öne sürmüş, adalet kurumlarına baskı uyguladıkları iddialarının devam etmekte olan yargı sürecini etkileyebileceğini belirtmiştir. TBMM Başkanlığının verdiği 6/1/2003 tarihli cevapta, ilgili Anayasa hükmünün yargı organına intikal eden bir konuda Meclis araştırması yapılmasına engel olmadığı hatırlatılarak getirilen kısıtlamanın görülmekte olan bir davada yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili olmak kaydıyla sınırlı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca önergede doğrudan yargı yetkisinin kullanılmasına dönük bir araştırmadan söz edilmediği bilgisi de ilave edilmiştir.

Aynı konuda bir başka araştırma önergesi de Konya Milletvekili Atilla KART ve bazı milletvekilleri tarafından verilmiştir. Bu önergede de yargıya müdahale iddiaları yer almıştır. Firmanın girişimleri öğrenilmiş olacak ki, önerenin gerekçesinde devam eden yargılamalara hiçbir şekilde müdahale amacı güdüldüğünün, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrası anlamında herhangi bir soru sorulmasının, bu aşamada görüşme yapılması veya Meclis gündeminde ilgili kişi ve kurumların hukukunu etkileyecek herhangi bir beyanda bulunulmasının söz konusu olmadığını altı özenle çizilmiştir.

– 22. Dönemde, Samsun Milletvekili Musa UZUNKAYA'nın, BOTAŞ eski yöneticileri hakkında verilen mahkeme kararına ilişkin Adalet Bakanından (6/891) esas numaralı sözlü soru önergesini, TBMM Genel Kurulunun 1/3/2005 tarihli 64. Birleşiminde cevaplandırmak üzere kürsüye çıkan Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrasını gerekçe göstererek önergeyi cevaplandıramayacağını belirtmiş, dava biterse tekrar bir başka şekilde bu konuyu cevaplandırma imkânı olabileceğini ilave etmiştir.

– 22. Dönemde, Hâkimler ve Savcılar Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının TBMM Genel Kurulunun 27/6/2005 tarihli 119. Birleşimindeki görüşmelerinde, 28. madde üzerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Grubu ve Şahsı adına konuşan Malatya Milletvekili Muharrem KILIÇ, Hakimler ve Savcılar Kanununun hakim ve savcılarının mesleğe alımındaki mülakatla ilgili hükümlerinin iptali için Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruya değinerek mülakat yönteminin Anayasaya aykırılığına ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK söz alarak, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrasını hatırlattıktan sonra görülen bir dava söz konusu olduğundan yargı yetkisinin kullanılmasına müdahale anlamına gelebilecek açıklamalardan kaçınılması uyarısında bulunmuştur.

– 22. Dönemde, Denizli Milletvekili Mehmet U. NEŞŞAR'ın, Müsteşar hakkındaki bir iddiaya ilişkin Sağlık Bakanından yazılı soru önergesinde, Müsteşar hakkında Yargıtay Başsavcılığınca hazırlanan iddianamenin bir ceza dairesine gönderilip gönderilmediği, iddianamede belli bir suç isnadı olup olmadığı, son olarak yargılama sonuçlanıncaya kadar Müsteşarın açığa alınıp alınmayacağı sorulmuştur. Soru önergesine resmi cevaplandırma süresi geçtikten sonra gönderilen cevapta²¹, iddianamenin ilgili ceza dairesine gönderildiği ve sorulan suç isnadının yer almadığı bilgisi verilmekle birlikte, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrası hatırlatılmış, ayrıca Türk Ceza Kanununda soruşturma ve kovuşturma kesin hükümle sonuçlanıncaya kadar beyanda bulunmanın adil yargılamayı etkilemeye yönelik girişim olarak değerlendirildiği belirtilmiş ve cevap şu ifadeyle son bulmuştur:

Bu durum karşısında Anayasa ve kanunlarla düzenlenen hükümlere aykırı olarak yargı süreci devam eden bir hususta tarafıma soru önergesi yöneltilmesi etik olmadığı gibi hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Yargı yetkilerinin kullanılmasıyla ilgili içeriği bulunmayan sorulara hem cevap verilmiş hem de bu soruların yöneltilmesinin uygun olmadığı bildirilmiştir.

– 22. Dönemde, Şemdinli olayları ile ilgili iddianameyi konu edinen İzmir Milletvekili Canan ARITMAN'ın bir, Konya Milletvekili Atilla KART'ın iki adet yazılı soru önergesi, Anayasanın 138'inci maddesinin üçüncü fıkrasına ve bununla birlikte İçtüzüğü'nün soruların taşınması gerekli nitelikler hakkındaki hükümlerine aykırılıktan dolayı işleme konulmamış ve sahiplerine iade edilmiştir.²² Söz konusu önergelerde iddianamenin içeriği, Başsavcının tespit ve değerlendirmeleri, yorum getirilerek soru konusu yapılmak istenmiştir.

7. Sonuç

Yargıya intikal eden konulara ilişkin olarak Meclise kısıtlama getiren Anayasa hükmünün çoğu zaman, bir olayın Parlamentoda ele alınmasını, görüşülmesini engelleme amacıyla hukuki bir argüman olarak kullanılmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır. Hatta olayın yargıya intikal etmiş olması tek başına konunun Mecliste tartışılmasının manisi olarak öne sürülebilmiştir. Yargı yetkisinin kullanılmasyla sınırlı sınırlama, görüşülmesi istenmeyen konuyu Meclis gündeminde çıkarma isteğinin cılız girişimlerine hukuki dayanak yapılmaya çalışılmıştır.

²¹ TBMM, Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü Denetim Bürosu Arşivi.

²² TBMM, Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü Denetim Bürosu Arşivi.

Ancak kimi durumlarda, yapılan konuşmalarda veya verilen önergelerde, doğrudan kullanılan yargı yetkisinin sorgulanmaya kalkışılması üzerine haklı çıkışlar yapıldığına da rastlanmaktadır.

Aslında Anayasanın üzerinde durduğumuz hükmünün nasıl anlaşılması gerektiği, maddenin gerekçesi, doktrindeki görüşler ve Anayasa Mahkemesinin 1970/25 esas numaralı kararı ışığında gayet açık ve nettir. Buna göre, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrası hükmü, yargının bağımsızlığını sağlama amacını güden anayasal bir güvencedir. Böyle bir hükmün yine Anayasada düzenlenen TBMM'nin yasama yetkisini, bilgi edinme ve denetim yollarını pratikte işlemez hale getirecek veya aksatacak biçimde yorumlanması mümkün değildir.

Şu halde hükmün konulmasıyla, Devlet sistemindeki yeri dikkate alınarak Meclis içerisinde, belli bir davada mahkemeyi etkilemeye, baskı altına almaya yönelik görüşme ve işlem yapılması imkanını ortadan kaldırmak üzere sırf yargı yetkisinin kullanılmasında bir kısıtlama öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bunun dışında, yargı organlarının bakmakta olduğu davalara konu olayların Meclisin yasama ve denetim yetkileri çerçevesinde Mecliste ele alınmasında hiçbir mahsur bulunmadığı gibi bu davalara ilişkin olarak aşama, sonuç gibi yargılama yetkileri haricindeki hususlarda bilgi edinilmesi, görüşme yapılması da mümkündür.

Kaynakça

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergileri.

BİLA, Fikret, “**Çiçek:komisyonların yetkileri netleştirilmeli**”, Milliyet Gazetesi, 29/3/2006.

BUMİN, Kürşat, “**138. Madde nasıl anlaşılmalı?**”, Yeni Şafak Gazetesi, 24.12.2005.

İBA, Şeref, **Anayasa ve Siyasal Kurumlar** (100 Soruda), Ankara, 2006.

ONAR, Erdal, **Meclis Araştırması**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 419, Ankara, 1977.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Cilt III, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1966.

SARIKAYA, Muharrem, “**138 uyarısı**”, Sabah Gazetesi, 25/11/2005.

SARIKAYA, Muharrem, “**Aykırı komisyon**”, Sabah Gazetesi, 8/3/2006.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergileri.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, TBMM Basımevi, 2005.

TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, Denetim Bürosu Arşivi.

TBMM Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, TBMM Arşivi.